

วิทยุชุมชนจังหวัดปัตตานี : กิจกรรมสื่อภาคประชาชน

ชาลิสา มากแผ่นทอง¹

บทนำ

ผลพวงจากมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ก่อให้เกิดกระแสการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับวิทยุชุมชนขึ้นในสังคมไทย ทั้งนี้เนื้อหาหลักของมาตรา 40 กล่าวถึงการกระจายคลื่นความถี่วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และวิทยุโทรคมนาคมให้แก่ภาคประชาชนทั้งในระดับชาติ และระดับท้องถิ่น โดยให้มีการจัดตั้งองค์กรของรัฐที่เป็นอิสระขึ้นมาดูแลคลื่นความถี่ทั้ง 3 ประเภท โดยคลื่นความถี่วิทยุและโทรทัศน์มีคณะกรรมการกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์แห่งชาติ (กสช.) เป็นผู้ดูแล ขณะที่คลื่นโทรคมนาคมมีคณะกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กทช.) เป็นผู้ดูแล คณะกรรมการทั้ง 2 ชุดดังกล่าวได้มาจากวิธีการสรรหาตามพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2543 ดังนั้นในระยะ 3-4 ปีหลังนี้ประชาชนไทยจึงได้ยินคำว่า **วิทยุชุมชน** และข่าวคราวเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวในเรื่องนี้อย่างต่อเนื่อง

แนวคิดวิทยุชุมชน

สถานีวิทยุ KPAF ซึ่งตั้งอยู่ในเมืองเบิร์กลีย์ รัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้รับการกล่าวขานให้เป็นสถานีวิทยุชุมชนในยุคต้นๆ ที่เป็นผลพวงจากการเคลื่อนไหวตามแนวคิดวิทยุชุมชน สถานีวิทยุแห่งนี้ก่อตั้งโดยมูลนิธิแพซิฟิก (Pacifica Foundation) โดยก่อตั้งขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1949 (พ.ศ. 2492) สถานีวิทยุ KPAF เป็นสถานีวิทยุที่แตกต่างจากสถานีวิทยุอื่นๆ ที่ปรากฏอยู่ในประเทศสหรัฐอเมริกา โดยในช่วงเวลานั้นประเทศสหรัฐอเมริกาจะมีสถานีวิทยุเพียง 2 รูปแบบหลัก คือ สถานีวิทยุเพื่อการค้า และสถานีวิทยุสถาบัน ลักษณะของสถานีวิทยุแบบแรกเน้นที่การหารายได้เลี้ยงตัวเองจากการโฆษณาสินค้า ขณะที่สถานีวิทยุแบบหลังได้รับเงินทุนสนับสนุนจากสถาบันหรือหน่วยงาน ซึ่งสถานีวิทยุของวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยก็จัดอยู่ในรูปแบบที่ 2 แต่ยังไม่ปรากฏสถานีวิทยุของประชาชน จนกระทั่งได้มีการก่อตั้งสถานีวิทยุ KPFA ขึ้นซึ่งถือว่าเป็นสถานีวิทยุที่สะท้อนภาพของสถานีวิทยุชุมชนที่ชัดเจน เพราะสถานีวิทยุแห่งนี้เปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมกันบริจาคเงินสำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินกิจการ

¹ นศ.ม. (การสื่อสารมวลชน), M.A. (Radio, Television and Film)
อาจารย์ประจำโครงการจัดตั้งคณะวิชาการสื่อสาร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

คำว่า *สถานีวิทยุชุมชน* (Community Radio) ไม่ใช่คำเดียวกับ *สถานีวิทยุท้องถิ่น* (Local Radio) เพราะมีความแตกต่างกันบางประการ ทั้งนี้ ในช่วงค.ศ. 1960-70 สถานีวิทยุบีบีซี (British Broadcasting Corporation) แห่งประเทศอังกฤษได้ริเริ่มขยายเครือข่ายสถานีวิทยุออกสู่ท้องถิ่นต่าง ๆ โดยก่อตั้งเป็นสถานีวิทยุท้องถิ่นประจำเมือง ต่อมา ในช่วงประมาณ ค.ศ. 1973 สถานีวิทยุท้องถิ่นประเภท Independent Local Radio (ILR) ได้ปรากฏขึ้น โดยดำเนินการในลักษณะเป็นสถานีวิทยุเชิงพาณิชย์ซึ่งได้รับการผลักดันจากรัฐบาลฝ่ายอนุรักษนิยม (Conservative Government) ของประเทศอังกฤษ ทำให้ในระยะเวลาต่อมาเมื่อกล่าวถึงคำว่า สถานีวิทยุท้องถิ่น จะมีนัยการเป็นสถานีเพื่อการค้า หรือเป็นสถานีวิทยุเครือข่ายของรัฐ¹ ขณะที่กระแสการก่อตั้งสถานีวิทยุชุมชน KPFA ได้ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวในประเทศสหรัฐอเมริกาในระยะเวลาต่อมาเช่นกัน คือ ในระหว่าง ค.ศ. 1960-70 (พ.ศ. 2503-2513) และยังก่อให้เกิดการกำหนดลักษณะอันเป็นแม่แบบของสถานีวิทยุชุมชนขึ้นมา 4 ประการสำคัญ คือ 1) เป็นอิสระ (autonomous) 2) ไม่มุ่งหวังผลกำไร (non-profit in goal) 3) สนับสนุนเงินทุนและควบคุมกิจการสถานีโดยกลุ่มผู้ฟัง (listener-supported and controlled) และ 4) นำเสนอข่าวสารโดยผ่านการไตร่ตรองอย่างรอบคอบ (deliberately offering contents) (Lewis, 1984, 137-138) ซึ่งเป็นลักษณะประการสำคัญที่แบ่งแยกสถานีวิทยุท้องถิ่นออกจากสถานีวิทยุชุมชน ทั้งนี้ ในภายหลังบาร์โลว์ (Barlow, 1988) ได้เสนอเพิ่มเติมคุณสมบัติอีก 2 ประการ คือ 1) การมีส่วนร่วมของชุมชน (community involvement) และ 2)

การมีโครงสร้างเชิงประชาธิปไตย (democratic structure) หมายถึงการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ขณะที่สถานีวิทยุท้องถิ่นทำหน้าที่เป็นสถานีทวนสัญญาณจากสถานีหลัก จัดทำรายการข่าวท้องถิ่นด้วยตนเอง ฟังข่าวสารหลักจากแม่ข่าย และได้รับการจัดสรรงบประมาณจากหน่วยงานต้นสังกัด ดังนั้นถึงแม้ว่าสถานีวิทยุท้องถิ่นจะตั้งอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ แต่มิได้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อตอบสนองความต้องการของภาคประชาชนในจังหวัดนั้น ๆ แต่วัตถุประสงค์หลักเป็นไปเพื่อความมั่นคงของชาติ และเพื่อการประชาสัมพันธ์เป็นหลักมากกว่า สภาพการณ์ดังกล่าวจึงไม่บ่งบอกถึงความเป็นเจ้าของโดยภาคประชาชนแต่อย่างใด ซึ่งแตกต่างจากสถานีวิทยุชุมชนที่กฎหมายบัญญัติไว้ว่าจะต้องเป็นสถานีของภาคประชาชนโดยตรง

หัวใจหลักของแนวคิดวิทยุชุมชนโดยแท้จริงอยู่ที่การมุ่งเน้นให้เกิดสมดุลทางข่าวสาร โดยการพยายามผลักดันให้ประชาชนผู้อยู่ในฐานะผู้ฟังมาเป็นผู้ถ่ายทอดเนื้อหา ทำหน้าที่เป็นผู้สะท้อนเรื่องราวและความต้องการของชุมชน อย่างไรก็ตามแนวคิดดังกล่าวต้องอาศัยเวลาและต้องใช้กิจกรรมที่หลากหลาย จึงจะก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยน ทั้งนี้ การสร้างให้ประชาชนในฐานะผู้ฟังมาทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสารไม่ใช่เป็นสิ่งที่สามารถกระทำได้อย่างง่ายดายและรวดเร็ว หากแต่ต้องมีการเตรียมการและการสร้างความพร้อมไม่ว่าจะเป็นเรื่องการทำความเข้าใจในสิทธิที่จะสื่อสารและการเป็นเจ้าของคลื่น จรรยาบรรณในการเป็นผู้ส่งสาร การบริหารสถานี การฝึกอบรม การผลิตรายการ การวางแผนหาทุนสนับสนุน การขอใบอนุญาตจัดตั้งสถานี การร่วมกำหนดกฎเกณฑ์

¹ เฉกเช่นสถานีวิทยุชุมชนแห่งประเทศไทย ของกรมประชาสัมพันธ์ที่กระจายสัญญาณอยู่ทั่วประเทศจึงจะจัดเป็นประเทศไทย

การบริหารจัดการ การจัดตั้งคณะผู้ทำงาน เป็นต้น แม้จะมีความยากลำบากและมีสิ่งต่างๆ ที่ต้องจัดเตรียม แต่ผลที่รอคอยในวันข้างหน้าคือการมีสถานีวิทยุที่เป็นของประชาชนอย่างแท้จริง เป็นสิ่งที่มีคุณค่าและคุ้มค่าแก่การพยายาม ด้วยเหตุนี้กระแสแนวคิดวิทยุชุมชนจึงได้รับการตอบรับในวงกว้าง แม้ที่ประเทศอังกฤษเอง ซึ่งถือเป็นแม่แบบของสถานีวิทยุท้องถิ่น ยังปรากฏการเคลื่อนไหวที่จะปรับเปลี่ยนเป็นสถานีวิทยุชุมชน ทั้งนี้เมื่อต้นเดือนเมษายน 2544 ผู้เขียนได้มีโอกาสไปเยี่ยมชมสถานีวิทยุท้องถิ่นที่เมืองกิลด์ฟอร์ด ประเทศอังกฤษชื่อว่า BBC Southern Counties Radio ซึ่งเป็นสถานีวิทยุท้องถิ่นในเครือข่ายของสถานีวิทยุบีบีซี ที่ก่อตั้งมากกว่า 30 ปี สถานีวิทยุแห่งนี้อยู่ทางตอนใต้ของลอนดอน ซึ่งในระยะหลังคือประมาณ 9 ปีที่ผ่านมาสถานีวิทยุแห่งนี้ได้ปรับเปลี่ยนและเรียกตัวเองว่าเป็นสถานีวิทยุชุมชน ลดปริมาณการถ่ายทอดข่าวและรายการจากสถานีแม่ข่ายในกรุงลอนดอน ดำเนินการผลิตรายการเองมากขึ้น โดยเฉพาะรายการข่าวท้องถิ่น สถานีวิทยุแห่งนี้ออกอากาศครอบคลุม 4 เมือง 4 คลื่นความถี่ คือเมืองไบรท์ตัน (เอฟเอ็ม 95.3 เมกกะเฮิร์ตซ์) ซัสเซ็กซ์ (เอฟเอ็ม 104.5-104.8 เมกกะเฮิร์ตซ์) ฮอร์สแรม (เอฟเอ็ม 95.1 เมกกะเฮิร์ตซ์) และนิวเฮเวน (เอฟเอ็ม 95 เมกกะเฮิร์ตซ์) การออกอากาศของสถานีวิทยุแห่งนี้มีลักษณะพิเศษ คือในช่วงการนำเสนอข่าว ทางสถานีจะผลิตข่าวท้องถิ่นขึ้นมา 4 ชุด เพื่อแยกออกอากาศตามเมืองนั้นๆ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ฟังที่อยู่ตามเมืองทั้ง 4 รู้สึกว่าสถานีวิทยุแห่งนี้เป็นสถานีของตัวเอง ส่วนในช่วงรายการบันเทิงและสาระจะออกอากาศเหมือนกันทั้ง 4 เมือง วิธีการดังกล่าวจึงนับว่าเป็นวิธีการที่ชาญฉลาดในการผูกใจผู้ฟังให้รู้สึกว่าสถานีวิทยุ

BBC Southern Counties Radio คือสถานีของเมืองตนเอง

สำหรับคณะผู้ทำงานในสถานีวิทยุแห่งนี้มีประมาณ 30 คน โดยเป็นนักข่าวมากกว่าครึ่งหนึ่งที่เหลือคือนักจัดรายการ เจ้าหน้าที่เทคนิค และเจ้าหน้าที่ธุรการ บุคลากรเหล่านี้ทำงานที่สถานีวิทยุแห่งนี้เป็นอาชีพหลัก ไม่ใช่อาสาสมัคร ประชาชนในฐานะผู้ฟังเข้ามามีส่วนร่วมเฉพาะการแสดงความคิดเห็น หรือได้รับเชิญให้เข้ามาร่วมออกอากาศกับทางสถานี จากที่กล่าวมานี้นี้อาจกล่าวได้ว่าสถานีวิทยุ BBC Southern Counties Radio แห่งนี้คือสถานีวิทยุท้องถิ่นเพื่อชุมชนมากกว่าที่จะเป็นสถานีวิทยุชุมชน เพราะระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนอยู่ในระดับพื้นฐานคือเป็นผู้ฟังเสียเป็นส่วนใหญ่ ไม่มีโอกาสเข้ามาบริหารจัดการ หรือผลิตรายการซึ่งคล้ายกับสถานีวิทยุทั่วไป

ผู้เขียนหยิบยกสถานีวิทยุ BBC Southern Counties Radio ขึ้นมากล่าวเพื่อสะท้อนให้เห็นว่าแนวคิดเกี่ยวกับวิทยุชุมชนมีหลากหลายระดับและรูปแบบ ทั้งแบบที่มีคุณสมบัติสมบูรณ์ครบถ้วนเช่นที่สถานีวิทยุชุมชน KPAF และแบบที่พยายามผสมผสานความเป็นชุมชนเข้ามามากที่สุดเช่นที่สถานีวิทยุ BBC Southern Counties Radio ทั้งนี้เซอร์วาสและเจคอบสัน (Servaes & Jacobson อ้างถึงในจุมพล รอดคำดี, 2542, 26) ได้กล่าวถึงลักษณะของวิทยุชุมชนไว้อย่างน่าสนใจ ซึ่งผู้เขียนพิจารณาว่ามีความน่าเชื่อถือมาก และมีคุณค่าแก่ภาคประชาชนโดยแท้จริงลักษณะดังกล่าวมีทั้งสิ้น 7 ประการ คือ

1. สถานีวิทยุชุมชนต้องเกิดจากความต้องการของชุมชน ทั้งนี้การได้มาซึ่งสถานีวิทยุชุมชนต้องเกิดจากการรวมตัวของประชาชนที่ได้มีการดำเนินกิจกรรมในเชิงส่งเสริมการใช้สื่อเพื่อ

ชุมชนอย่างสม่ำเสมอ จนเข้มแข็งพอที่จะจัดรายการวิทยุ จัดระบบการบริหาร รวมทั้งจัดตั้งเป็นสถานีนอกจากนี้การอยู่รอดของสถานีวิทยุชุมชนนั้นจะขึ้นอยู่กับภาระหน้าที่ในคุณค่าและประโยชน์ของสื่อที่มีต่อชุมชน ซึ่งหากชุมชนใดไม่สามารถค้นพบคุณค่าและประโยชน์ของสื่อวิทยุชุมชนก็จะทำให้ละเลิกความคิด หรือกิจกรรมไปโดยง่าย ดังจะเห็นจากตัวอย่างการจัดรายการวิทยุชุมชนที่มาจากนโยบาย ซึ่งชุมชนไม่เกิดความซาบซึ้ง ไม่เกิดความต้องการอย่างแท้จริง ทำให้ไม่เห็นคุณค่าและคุณประโยชน์ จึงไม่ให้ความสนใจเท่าที่ควร

2. สถานีวิทยุชุมชนต้องได้รับการยอมรับจากกลุ่มต่างๆ ในชุมชน เพราะสถานีวิทยุชุมชนมิได้เป็นของผู้หนึ่งผู้ใด การดำเนินการใดๆ จึงต้องเกิดจากความยินยอมของสมาชิกส่วนใหญ่ตามหลักประชาธิปไตย และสิทธิอันชอบธรรมของทุกกลุ่มในชุมชน

3. สถานีวิทยุชุมชนต้องไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ ศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรมของคนในชุมชน เพราะวิทยุชุมชนคือสื่อที่มีหน้าที่ประสานพลังชุมชน จึงต้องเป็นสื่อที่สามารถยอมรับความแตกต่างที่มีในชุมชนได้

4. สถานีวิทยุชุมชนต้องนำเสนอรายการและข่าวสารที่มุ่งเน้นเรื่องราวในชุมชนเป็นหลัก ขณะเดียวกันต้องไม่ละเลยข่าวสารความเคลื่อนไหวของชุมชนอื่นๆ และสังคมรอบนอก เพื่อให้คนในชุมชนก้าวทันเหตุการณ์ทั้งภายในและภายนอก

5. สถานีวิทยุชุมชนต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมจัดรายการและร่วมบริหาร ทั้งนี้จะเป็นจริงได้หากชุมชนได้พยายามเชื่อมโยงเครือข่ายต่างๆ หรือแกนนำชุมชนที่หลากหลายมาร่วมกันพัฒนาวิทยุชุมชน

6. สถานีวิทยุชุมชนไม่จำเป็นต้องมีรัศมี

การส่งกระจายเสียงกว้าง ควรเหมาะสมแก่การรับฟังของชุมชนที่สถานีให้บริการ ดังนั้นในจังหวัดหนึ่งๆ จึงอาจมีสถานีวิทยุชุมชนมากกว่าหนึ่งแห่งได้

7. สถานีวิทยุชุมชนต้องยึดหลักแนวคิดประชาธิปไตย คือ โดยประชาชน เพื่อประชาชน และเป็นของประชาชน

จากที่กล่าวมานี้จะเห็นว่าแนวคิดวิทยุชุมชนมุ่งเน้นที่จะกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนมากที่สุด ซึ่งจะนำสู่การบริหารและจัดการระบบการไหลเวียนของข่าวสารภายในชุมชนในที่สุดนั่นเอง ดังนั้นเนื้อหาสำคัญอีกประการที่ต้องกล่าวควบคู่ไปด้วยกับแนวคิดวิทยุชุมชนคือการสร้างประชาธิปไตยในการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นรูปแบบการสื่อสารที่แตกต่างจากอดีต การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมนี้จะเกิดขึ้นได้ต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการสื่อสารจากการสื่อสารที่ปิดกั้นเป็นการสื่อสารที่เปิดกว้างจากการเป็นผู้เสพข่าวสารปรับเปลี่ยนเป็นผู้ส่งข่าวสารซึ่งวิธีการสื่อสารดังกล่าวนี้เองจะส่งผลให้ระบบการไหลเวียนของข่าวสารในชุมชนและสังคมมีความสมดุลมากขึ้น ทิศทางการไหลของข่าวสารจะปรับเปลี่ยนไปข่าวสารจะไหลเวียนจากท้องถิ่นสู่ส่วนกลาง และไหลเวียนจากชุมชนสู่ตัวเมือง ปริมาณข่าวสารเกี่ยวกับกิจกรรมของภาคประชาชนจะมีมากขึ้น ได้รับการยอมรับและให้ความสำคัญในระดับเทียบเท่ากับข่าวสารของภาครัฐ ซึ่งหากพิจารณาให้ถ่องแท้ การกระจายข่าวสารของชุมชนถือเป็นกระบวนการหนึ่งที่จะทำให้ชุมชนเข้มแข็งขึ้น เพราะเมื่อประชาชนได้รับทราบข่าวสารการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับกิจกรรมของท้องถิ่นหรือชุมชนข้างเคียงมากขึ้น ย่อมจะก่อให้เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายกิจกรรมและความคิดระหว่างภาคประชาชนด้วยกันมากขึ้นด้วยเช่นกัน อันถือเป็นการพึ่งพากันระหว่างภาคประชาชน

ทั้งนี้ยูเนสโกได้ให้แนวทางเกี่ยวกับหลักการสำคัญของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมไว้ 3 ประการดังนี้คือ (จุมพล รอดคำดี, 2542, 25) 1) หลักการเข้าถึงสื่อ (access) หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีการเข้าถึงในด้านการรับฟัง การเสนอแนะ การจัดการ ตลอดจนการผลิตรายการ 2) หลักการมีส่วนร่วม (participation) หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าร่วมกิจกรรมการสื่อสารในท้องถิ่น ร่วมคิด ร่วมแสดงความคิดเห็น และร่วมดำเนินการ และ 3) หลักการจัดการด้วยตนเอง (self-management) หมายถึง การเปิดโอกาสให้ชุมชนมีอำนาจในการดำเนินกิจกรรมด้านการสื่อสารด้วยตนเอง จากการศึกษาแนวทางการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของยูเนสโก จะเห็นว่าการสื่อสารของประเทศไทยยังต้องมีการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงอีกมาก เพราะระบบการสื่อสารของประเทศไทยอยู่ในกรอบการควบคุมของภาครัฐมาโดยตลอด มาตรา 40 ที่ได้กล่าวถึงไปจึงเป็นเสมือนคบเพลิงที่จุดประกายแห่งความหวังที่จะปฏิรูปวงการสื่อสารในสังคมไทย การเริ่มต้นขยายแนวคิดวิทยุชุมชนแก่ประชาชนตามท้องถิ่นจึงเป็นย่างก้าวที่สำคัญอันจะนำไปสู่การสร้างความพร้อมที่จะสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ซึ่งนับเป็นหนทางที่ต้องร่วมกันฝ่าฟัน เพราะวิทยุชุมชนเป็นเรื่องใหม่ที่ภาคประชาชนไม่คุ้นเคย จากที่ผ่านมานแนวคิดวิทยุชุมชนได้ถูกนำมาปรับใช้อย่างหลากหลายตามแต่ศักยภาพของแต่ละชุมชน เพราะกระบวนการเกิดเป็นสถานีวิทยุชุมชนโดยสมบูรณ์นั้นต้องอาศัยระยะเวลาในการดำเนินการและยังขึ้นอยู่กับปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ดังนั้นตลอดระยะเวลากว่า 50 ปีที่แนวคิดวิทยุชุมชนถูกจุดประกายขึ้น พบว่าแนวคิดดังกล่าวถูกนำมาใช้อย่างหลากหลาย ซึ่งรวบรวมได้ 6 ลักษณะดังนี้

(จุมพล รอดคำดี, 2542, 31-34)

ลักษณะที่ 1 สถานีวิทยุนำเสนอข้อมูลข่าวสารของชุมชน โดยประชาชนเป็นผู้แจ้งข้อมูลข่าวสาร ในระดับนี้ภาคประชาชนต้องเรียนรู้ที่จะคัดเลือกข่าวสาร ฝึกหัดเขียนข่าว และเสาะหาช่องทางเชื่อมโยงกับสื่อที่มีอยู่ในท้องถิ่น โดยสถานีเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นนำเสนอข่าวสารได้ แต่สถานียังคงผูกขาดการตัดสินใจว่าจะนำเสนอ หรือไม่นำเสนอข่าวใด

ลักษณะที่ 2 สถานีวิทยุเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามาร่วมจัดรายการ นำเสนอเนื้อหาอันเป็นประโยชน์ต่อชุมชน โดยสถานีวิทยุยังคงเป็นผู้ผลิตรายการ ในระดับนี้ภาคประชาชนได้รับการยอมรับมากขึ้น แต่สถานียังคงควบคุมเนื้อหาผ่านผู้ดำเนินรายการของคนที่ทำหน้าที่เป็นเจ้าของรายการ และมีภาคประชาชนเป็นผู้ร่วมดำเนินรายการ

ลักษณะที่ 3 สถานีวิทยุเปิดโอกาสให้ประชาชนเป็นเจ้าของรายการ โดยประชาชนรวมตัวกันเป็นกลุ่มกิจกรรม ไม่ใช่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นเจ้าของรายการ

ลักษณะที่ 4 ประชาชนได้รับโอกาสให้เข้ามาบริหารจัดการสถานีวิทยุ และมีเจ้าหน้าที่ของสถานีเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือทางเทคนิค โดยภาครัฐยังคงเป็นเจ้าของสถานี

ลักษณะที่ 5 ประชาชนรวมตัวเป็นนิติบุคคลยื่นขอใช้คลื่นความถี่ ดำเนินการบริหารจัดการสถานีวิทยุตามกฎหมาย ระเบียบ และข้อบังคับ มีการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารที่เป็นตัวแทนชุมชน จัดจ้างนักจัดรายการมืออาชีพเข้ามาผลิตรายการ มีอาสาสมัครร่วมดำเนินการโดยระดมทุนจากประชาชน

ลักษณะที่ 6 ประชาชนรวมกลุ่มยื่นขอใช้คลื่นความถี่ มีการบริหารจัดการและผลิตรายการ

โดยกลุ่มอาสาสมัครที่ทำงานเป็นเครือข่ายภายในท้องถิ่น

จากการศึกษาสถานีวิทยชุมชนทั้ง 6 ลักษณะข้างต้น อาจสรุปได้ว่าสถานีวิทยชุมชนลักษณะที่ 6 นั้นเป็นรูปแบบที่น่าพึงปรารถนาที่สุด เพราะเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนได้เป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่อย่างไรก็ตามการได้มาซึ่งสถานีวิทยยังไม่ใช่ตอนจบของเรื่อง หากแต่เป็นจุดเริ่มต้นนำไปสู่การดำเนินกิจกรรมใหม่ที่ยิ่งใหญ่มากกว่าเดิม ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการนั้นมีปรากฏให้เห็นอยู่ ทั้งนี้เกรย์ (Gray, 1986, 129-142) ได้ศึกษาสถานีวิทยชุมชนในประเทศสหรัฐอเมริกา 3 แห่ง คือ KAZU, KUBO และ KUSP ซึ่งเป็นสถานีวิทยชุมชนเต็มรูปแบบในลักษณะที่ 6 สถานีวิทยทั้ง 3 แห่งนี้ตั้งอยู่ในบริเวณอ่าวมอนเทอร์เรย์ รัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา จากการศึกษาเกรย์พบว่าสถานีวิทยชุมชนทั้ง 3 แห่งมีความแตกต่างกันดังนี้

1. สถานีวิทย KAZU เป็นสถานีวิทยชุมชนขนาดเล็ก ซึ่งมีปัญหาหลายด้านโดยเฉพาะเรื่องความเฉื่อยชา (inactivity) ปัญหาเกี่ยวกับผังรายการที่ไม่ได้มาตรฐาน ซึ่งมักมีการเปลี่ยนแปลงผังตลอดเวลา และปัญหาทางด้านการเงิน ซึ่งสถานีวิทย KAZU ต้องใช้เงินดำเนินการปีละ 40,000 ดอลลาร์ โดยที่ผ่านมารายได้ร้อยละ 80 ของสถานีมาจากการบริจาคของผู้ฟังในท้องถิ่น

ในช่วงที่เกรย์ดำเนินการศึกษา สถานีวิทย KAZU ก่อตั้งมาได้ 8 ปีแล้ว และพบข้อสรุปว่าสถานีแห่งนี้ไม่มีพัฒนาการด้านการระดมทุน (มีปัญหาเรื่องการเงินตลอดมา) ไม่มีพัฒนาการทางด้านการปรับปรุงโครงสร้างการบริหารให้เหมาะสมและขาดการพัฒนาในรูปแบบรายการ ซึ่งเกรย์

พบว่าบุคลากรขาดความใส่ใจ หรือขาดความกระตือรือร้นที่จะทำงาน รายการต่างๆ ไม่ได้ได้รับการพัฒนาให้มีคุณภาพเท่าที่ควร นอกจากนี้ผังรายการยังมีความไม่แน่นอน มีการเปลี่ยนแปลงตลอดซึ่งผิดจากสภาพความเป็นมืออาชีพที่ควรจะเป็น ทางด้านบุคลากร สถานีวิทยแห่งนี้มีลูกจ้างทำงานเต็มเวลา 1 คน ทำงานแบบไม่เต็มเวลา (part-time) 2 คน และมีอาสาสมัครจากท้องถิ่นอีก 60 คน

2. สถานีวิทย KUBO เป็นสถานีวิทยของชนกลุ่มน้อย (minority) ในช่วงที่เกรย์ดำเนินการศึกษา สถานีแห่งนี้มีอายุ 3 ปี เป็นสถานีที่ออกอากาศในลักษณะทวิภาษา คือภาษาสเปนและอังกฤษ โดยมีกลุ่มผู้ฟังเป้าหมายคือกลุ่มผู้ใช้แรงงานชาวเม็กซิกันและกลุ่มวัยรุ่นที่ใช้ภาษาสเปนเป็นหลัก ซึ่งต้องใช้ภาษาอังกฤษตามสภาพบังคับทางสังคม (อเมริกัน) ที่ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาราชการ

โดยภาพรวมแล้วสถานีวิทยแห่งนี้แบ่งการนำเสนอเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วน คือ ข่าวบริการชุมชน ดนตรี และข่าวสาร โดยมีบุคลากรที่เป็นลูกจ้างของสถานี 6 คน และมีอาสาสมัคร 85 คน แต่ด้วยภาวะฝืดเคืองทางเศรษฐกิจทำให้สถานีวิทย KUBO ต้องลดลูกจ้างลงเหลือ 3 คน ขณะที่บุคลากรทั้ง 3 ได้รับเงินเดือนในอัตราน้อยกว่าที่ควร

3. สถานีวิทย KUSP สถานีวิทยแห่งนี้มีอายุ 12 ปีในช่วงที่เกรย์ดำเนินการศึกษา เป็นสถานีวิทยที่มีอาสาสมัครมากถึง 150 คน มีลูกจ้างประจำ 7 คน และได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐบาลปีละ 200,000 ดอลลาร์ KUSP เป็นสถานีวิทยชุมชนที่มีความโดดเด่นทั้งในด้านการวางผังรายการ การบริหารบุคลากร และการจัดการงบประมาณ เนื้อหาที่ทางสถานีนำเสนอคือ ข่าวสาร ดนตรี และข่าวบริการชุมชน โดยมีผู้ฟังเป้าหมายคือ กลุ่มชนชั้นกลาง

จากการศึกษาครั้งนี้ เกรย์ได้สรุปอย่างชัดเจนว่าการดำเนินกิจการสถานีวิทยุชุมชนไม่ใช่เรื่องง่าย ต้องอาศัยความพยายามและวิธีการทำงานที่ชาญฉลาดที่ไม่สามารถจะเกิดได้จากคนๆ เดียว แต่ต้องเกิดจากความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชน ทั้งนี้เกรย์ได้วิเคราะห์ถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินการของสถานีวิทยุชุมชนไว้ 3 ประการ คือ สภาพสังคม สภาพเศรษฐกิจ และโครงสร้างการบริหารงาน ดังนี้คือ

- 1) สภาพสังคม เกรย์กล่าวว่าสภาพของสังคมนับเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการเกิดและการดำเนินการของสถานีวิทยุชุมชนอย่างยิ่ง หากสังคมเห็นความสำคัญและจำเป็นที่จะใช้วิทยุชุมชนเป็นสื่อเชื่อมประสานสังคม กิจการวิทยุชุมชนจะดำเนินไปได้ด้วยดี เพราะมีพลังสนับสนุนทั้งจากภาครัฐและภาคประชาชน ดังนั้นการชี้แนะให้ประชาชนและรัฐบาลเกิดความเข้าใจในคุณค่าของวิทยุชุมชนจึงเป็นสิ่งที่พึงกระทำอย่างยิ่ง
- 2) สภาพเศรษฐกิจ ซึ่งหมายถึงสภาวะการแข่งขันทางการตลาดวิทยุ ซึ่งแม้ว่าสถานีวิทยุชุมชนจะไม่มีวัตถุประสงค์ในเชิงการค้า แต่การตั้งอยู่ร่วมกับสถานีวิทยุเชิงพาณิชย์ทำให้เกิดการเปรียบเทียบ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ในรูปแบบรายการ อุปกรณ์ที่ใช้ในการออกอากาศ ระดับความเป็นมืออาชีพของทั้งนักจัดรายการและคณะผู้บริหาร ซึ่งลักษณะแตกต่างดังกล่าวเกิดขึ้นเพราะเป้าประสงค์ของสถานีมีความแตกต่างกัน สถานีวิทยุเชิงพาณิชย์ต้องเร่งพัฒนาในทุกด้านต้องผลักดันให้มีความโดดเด่นเพื่อดึงดูดผู้ฟังและผู้อุปถัมภ์รายการ ขณะที่สถานีวิทยุชุมชนมุ่งนำเสนอเรื่องราวที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ความล้ำสมัยของเครื่องมือและความเป็นมือสมัครเล่นของผู้ผลิตรายการจึงเป็นสิ่งที่สังคมให้การยอมรับ แต่ภาวะดังกล่าวได้กลายเป็นดาบสองคม เพราะเมื่อตัดภาวะการแข่งขันออกไป อีกทั้งการมีข้อกั๊กตัว

เรื่องความเป็นมือสมัครเล่น ทำให้ภาวะความเฉื่อยชาและภาวะการขาดการพัฒนาแทรกซึมเข้ามาในที่สุด และ 3) โครงสร้างการบริหาร หมายถึง การกระจายอำนาจและหน้าที่ความรับผิดชอบ ซึ่งเกรย์กล่าวว่าสถานีวิทยุชุมชนขนาดเล็กมักใช้โครงสร้างการทำงานโดยอาศัยจิตสำนึกของนักกิจกรรมมุ่งความเสียสละ ทำงานด้วยใจ ขณะที่สถานีวิทยุขนาดใหญ่จะเริ่มนำระบบการบริหารงานเข้ามาใช้ มีลักษณะเป็นทางการมากขึ้น บางแห่งทำในรูปของบริษัทผลที่ได้จึงมีความแตกต่างกันแต่การจะเลือกใช้รูปแบบใดน่าจะอยู่ที่ความสมัครใจของสถานีวิทยุชุมชนแห่งนั้นๆ

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า การเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนเป็นเจ้าของสถานีวิทยุชุมชนเป็นสิ่งที่เป็นไปได้แม้ว่าจะมีอุปสรรคอยู่บ้าง สำหรับประเทศไทยนั้นนับว่าเป็นประเทศน้องใหม่ที่เริ่มให้ความสนใจต่อแนวคิดวิทยุชุมชน ภาครัฐได้เปิดโอกาสให้ประชาชนเป็นเจ้าของสถานีวิทยุโดยผ่านมาตรา 40 สถานการณ์ในปัจจุบันจึงน่าสนใจเพราะประชาชนในจังหวัดต่าง ๆ เริ่มรวมตัวกันเพื่อเตรียมความพร้อมเป็นเจ้าของสถานีวิทยุชุมชนเช่นเดียวกับจังหวัดปัตตานีที่ได้มีการรวมกลุ่มของภาคประชาชนเช่นกัน

กลุ่มวิทยุชุมชนปัตตานี

กลุ่มวิทยุชุมชนปัตตานี เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นจากการรวบรวมผู้นำกิจกรรมในท้องถิ่นต่างๆ ภายในจังหวัดปัตตานีโดยผู้เขียนและเพื่อนนักวิชาการสาขาการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เป็นผู้ริเริ่มขึ้น ในช่วงเดือนกันยายน 2542 และเริ่มดำเนินการอย่างชัดเจนมากขึ้นนับตั้งแต่เดือนมีนาคม 2543 เป็นต้นมาซึ่งผู้เขียนและเพื่อนนักวิชาการได้ริเริ่มกระบวนการเผยแพร่แนวคิดวิทยุชุมชน

ให้แก่ประชาชนชาวปัตตานี โดยเริ่มต้นขอความช่วยเหลือจากกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีเครือข่ายกิจกรรมเชื่อมโยงกับประชาชนในการอาศัยเป็นเวทีเผยแพร่แนวคิดวิทยุชุมชนบอกเล่าสถานการณ์การเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการปฏิรูปสื่อ มาตรา 40 กระบวนการร่างพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม กระบวนการคัดเลือกตัวแทนคณะกรรมการสรรหาคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง และกิจการโทรทัศน์แห่งชาติ (กสช.) ตลอดจนการเคลื่อนไหวของจังหวัดต่างๆ อันเกี่ยวเนื่องกับวิทยุชุมชนส่งผลให้แกนนำประชาชนให้ความสนใจและขอให้มีการจัดการประชุม ซึ่งการจัดการประชุมครั้งแรกนั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นที่รวมและเป็นเวทีเสาะหาผู้สนใจการปฏิรูปสื่อ รวมทั้งเป็นเวทีระดมความคิดเพื่อจัดตั้งสมาคมวิทยุชุมชนจังหวัดปัตตานี จากการประชุมครั้งนั้นมีผู้ให้ความสนใจหลายคนและมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มภายใต้ชื่อ กลุ่มวิทยุชุมชนปัตตานี บุคคลเหล่านี้มาจากหลากหลายท้องถิ่น โดยส่วนมากเป็นผู้นำท้องถิ่น และเป็นแกนนำกิจกรรมของชุมชน จากที่ผ่านมามีการจัดการประชุมเป็นระยะๆ นอกจากนี้สมาชิกบางคนยังมาจากเวทีการอบรม ซึ่งผู้เขียนและเพื่อนนักวิชาการได้จัดการอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง *ผู้สื่อข่าวชุมชน* ขึ้นโดยเป็นโครงการบริการวิชาการสู่ชุมชนซึ่งหน่วยงานของผู้เขียนเป็นผู้รับผิดชอบโครงการ ทั้งนี้โครงการดังกล่าวถูกจัดขึ้นเพื่อเตรียมความพร้อมให้ภาคประชาชน โดยมุ่งหวังให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการผลิตรายการวิทยุ และเรียนรู้รูปแบบการรายงานข่าวสารของชุมชนผ่านสื่อวิทยุกระจายเสียงสู่สังคม นอกจากนี้หลังจากที่ได้มีการรวมตัวประชุมกันหลายครั้ง สมาชิก

กลุ่มวิทยุชุมชนจังหวัดปัตตานีได้จัดเวทีเสวนาเรื่องประชาชนได้อะไรจากวิทยุชุมชนขึ้นเพื่อให้ประชาชนในจังหวัดได้รับทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการปฏิรูปสื่อ และมีโอกาสติดตามสถานการณ์ความเคลื่อนไหว นอกจากนี้ในการประชุมเมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม 2543 สมาชิกกลุ่มวิทยุชุมชนปัตตานีได้ร่วมกันวางแผนเชิงรุกเพื่อขยายแนวคิดวิทยุชุมชนและเพื่อหาสมาชิกแนวร่วมโดยกิจกรรมเชิงรุกดังกล่าวปรากฏใน 2 รูปแบบ คือ 1) ริเริ่มจัดรายการวิทยุชุมชน โดยได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่ต้นเดือนสิงหาคม 2543 เป็นต้นมาที่สถานีวิทยุกระจายเสียงมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี และ 2) จัดเวทีสัญจรขนาดเล็กหมุนเวียนไปตามชุมชนต่างๆ เพื่อชวนเชิญให้ประชาชนในชุมชนนั้นๆ ได้รู้จักและสนใจเรื่องราวเกี่ยวกับวิทยุชุมชน และการปฏิรูปในประเทศไทย ซึ่งได้เริ่มดำเนินการเมื่อวันที่ 4 สิงหาคม 2543 ที่โรงเรียนบ้านบานา ต. บานา อ. เมือง จ.ปัตตานี เป็นแห่งแรก และในช่วงปลายเดือนสิงหาคมกลุ่มวิทยุชุมชนปัตตานีได้จัดการประชุมเพื่อคัดเลือกสมาชิกรับผิดชอบหน้าที่ต่างๆ ของกลุ่มเป็นการวางโครงสร้างการบริหารกลุ่มเพื่อมุ่งหวังให้กลุ่มมีความเข้มแข็งและยั่งยืน ซึ่งได้มีการทำกิจกรรมสื่อร่วมกันมาจนถึงปัจจุบัน

การถอดบทเรียนวิทยุชุมชนปัตตานี

หลังจากที่ได้ดำเนินกิจกรรมกลุ่มวิทยุชุมชนนับตั้งแต่เดือนมีนาคม 2543 เป็นต้นมา สมาชิกในกลุ่มได้เรียกร้องให้จัดกิจกรรมเพื่อถอดบทเรียนของกลุ่ม ทั้งนี้การถอดบทเรียนจะทำให้ทราบถึงสภาวะของกลุ่มทราบถึงปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ไข ดังนั้นในวันที่ 2 มิถุนายน 2544 กลุ่มวิทยุชุมชนปัตตานีจึงจัดกิจกรรมดังกล่าวขึ้นภายใต้ความ

ช่วยเหลือของนักวิชาการคือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เอื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์ และพบข้อมูลที่น่าสนใจดังนี้

1. กลุ่มแกนนำ ในการถอดบทเรียนนี้ มีการตั้งคำถาม 3 ข้อเกี่ยวกับกลุ่มผู้ประกอบการหรือกลุ่มแกนนำคือ 1) กลุ่มแกนนำเข้าเป็นสมาชิกได้อย่างไร 2) ทำไมสมาชิกในกลุ่มจึงหายไป และ 3) ทำไมการขยายกลุ่มจึงไม่บรรลุผลตามที่คาดหวัง

1.1 กลุ่มแกนนำเข้าเป็นสมาชิกได้อย่างไร จากการสรุปพบว่าการได้มาซึ่งสมาชิกกลุ่มวิद्यุชุมชนนั้นมี 4 วิธีการหลักคือ 1) มาจากเวทีอบรมที่จัดโดยหน่วยงานของผู้เขียน 2) มาจากการฟังรายการวิทยุที่จัดโดยกลุ่มวิद्यุชุมชนปัตตานี 3) มาจากการชักชวนของเพื่อนสมาชิกโดยตรง และ 4) มาจากความสนใจที่จะทำกิจกรรมเพื่อสังคม เมื่อสมาชิกมารวมตัวกันได้ระยะหนึ่งแล้ว ได้เกิดความคิดที่จะทำงานให้ชัดเจนขึ้น จึงจัดประชุมเพื่อตกลงแบ่งหน้าที่กันทำในลักษณะคณะกรรมการบริหาร

1.2 ทำไมสมาชิกในกลุ่มจึงหายไป จากการถอดบทเรียนครั้งนี้พบว่า มีปัจจัยบางประการที่ทำให้เกิดปัญหาคือ

1.2.1 สมาชิกยังขาดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงคุณค่าของวิद्यุชุมชน เมื่อเป็นเช่นนั้นทำให้หลายคนละเลิกความสนใจไป ขณะที่บางคนเห็นคุณค่าแต่ยังไม่แน่ใจว่าหน้าตาที่แท้จริงของวิद्यุชุมชนเป็นอย่างไร ทำให้ขาดความมั่นใจที่จะนำข้อมูลเกี่ยวกับวิद्यุชุมชนไปบอกกล่าวเพื่อนบ้าน จากข้อมูลดังกล่าวจึงสรุปได้ว่าการให้ข้อมูลข่าวสารยังไม่ดีพอและไม่ลึกซึ้งเท่าที่ควร สมาชิกยังมีความสงสัยในสื่อวิद्यุชุมชนซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเข้าใจได้ เพราะประเทศไทยยังไม่เคยมีสถานีวิทยุเช่นนี้มาก่อน การบอกกล่าวเพียงไม่กี่ครั้งไม่สามารถทำให้เห็นภาพได้ จึงเป็นสาเหตุให้สมาชิกบางคนขาดหายขาดการติดต่อไป และการขยายกลุ่มไม่เป็นไป

ดังที่คาดหวัง

แนวทางแก้ไขดังกล่าวจึงอยู่ที่การสร้างโอกาสให้สมาชิกได้ทดลองจัดรายการจริงเพื่อให้สมาชิกได้รับทราบถึงคุณประโยชน์ของสื่อวิद्यุชุมชน ซึ่งหลังจากที่ได้ทดลองจัดรายการปรากฏว่าผู้จัดรายการได้รับการทักทายและถามถึงเนื้อหาที่พูดในรายการ สมาชิกบางคนนำกิจกรรมที่หมู่บ้านตนเองทำมาพูดออกอากาศทำให้ได้รับความสนใจในวงกว้างขึ้น ทั้งยังมีผู้ฟังบางคนติดต่อเข้ามาขอข้อมูลเพื่อนำไปใช้ประโยชน์กับหมู่บ้านของตน ขณะที่สมาชิกบางคนพูดถึงปัญหาของท้องถิ่น เช่น การรुकกล้าพื้นที่ทะเลในบริเวณรอบอ่าวปัตตานี ซึ่งมีนายทุนใช้ท้องทะเลไทยซึ่งเป็นของส่วนรวมเลี้ยงหอยแครงในเชิงธุรกิจ ทำให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าวไม่สามารถเข้าไปทำประมงได้ เกิดเป็นปัญหาการแบ่งปันทรัพยากรที่ไม่เท่าเทียม เป็นต้น หลังจากที่ได้ทดลองจัดรายการแล้ว สถานการณ์ต่างๆ เริ่มดีขึ้น สมาชิกในกลุ่มมีความมั่นใจและเข้าใจมากขึ้นว่า วิद्यุชุมชนเป็นสื่อที่มีประโยชน์ต่อการสื่อสารในชุมชน ในการบอกเล่า เรื่องราว ทั้งเรื่องดีและปัญหาที่ต้องการความร่วมมือในการแก้ไข

1.2.2 การทำมาหาเลี้ยงชีพและภาระการทำกิจกรรมที่มากมาย การทำกิจกรรมเพื่อชุมชนและสังคมนั้นต้องอาศัยการเสียสละเป็นอย่างมาก ในชุมชนหนึ่งๆ จะมีผู้ที่ใส่ใจเข้ามาทำกิจกรรมเพื่อชุมชนเพียงหยิบมือหนึ่ง และคนเหล่านี้มักต้องแบกรับกิจกรรมหลายๆ อย่างไว้กับตัวเพราะหากคนทำไม่ได้ ทั้งนี้สมาชิกที่เข้ามาในกลุ่มวิद्यุชุมชนปัตตานีกว่าร้อยละ 90 เป็นผู้ที่มิกลุ่มกิจกรรมอยู่ในมือทำงานเชิงพัฒนาหลายด้านอยู่ก่อนแล้ว ที่เป็นเช่นนี้เพราะการรวมกลุ่มวิद्यุชุมชนเป็นการรวมกลุ่มผู้ที่มีกิจกรรมในมือและต้องการใช้สื่อเพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมของตนเอง ดังนั้นสภาพ

ดังกล่าวในบางครั้งจึงเป็นอุปสรรคทำให้กลุ่มไม่สามารถขยายกิจกรรมไปได้มากเท่าที่ต้องการ เพราะสมาชิกติดงานหรือติดประชุมที่อื่น บ่อยครั้งที่สมาชิกบางคนต้องละบทบาทของตนลง เพื่อไปทำกิจกรรมหลักของตนก่อน เมื่อมีเวลาจึงกลับเข้ามาอีกครั้ง สมาชิกบางคนต้องละเลิกไปเพราะต้องไปทำมาหาเลี้ยงชีพท่ามกลางภาวะเศรษฐกิจที่ฝืดเคือง ภาระการเลี้ยงดูครอบครัวจึงหนักขึ้นมาก ทำให้ไม่สามารถมาเข้าร่วมกลุ่มได้อย่างสม่ำเสมอ สภาพดังกล่าวจัดเป็นปัญหาที่ต้องเร่งแก้ไข ผู้เขียนเห็นว่าในขณะนี้เราต้องสร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิดแก่ประชาชนในสังคมและชุมชนให้มากขึ้น จึงจะได้คนทำงานหน้าใหม่เข้าร่วมกิจกรรมเชิงพัฒนาต่างๆ มากขึ้น ไม่ปล่อยเป็นภาระหน้าที่ของผู้มีจิตสำนึกสาธารณะกลุ่มเดิมๆ เช่นที่เป็นอยู่

1.2.3 ปัญหาอื่น ๆ ได้แก่

- ขาดการประสานงานที่ดี ทำให้ไม่ได้รับการติดต่อ ไม่ทราบการเคลื่อนไหวของกลุ่ม อันเป็นผลจากการที่ประธานและเลขาของกลุ่มหายไป เพื่อไปประกอบอาชีพใหม่ หาเลี้ยงครอบครัว

- ไม่มีเวลา

- บทบาทขัดแย้งทำให้ต้องหายไป

เช่น สมัครลงเลือกตั้งเพื่อทำงานการเมืองในระดับท้องถิ่น จึงต้องไปหาเสียง และไม่ต้องการใช้สื่อวิทยุเพื่อเป็นช่องทางหาเสียงจึงละเลิกไป

- ไม่ทราบบทบาทหน้าที่ของตนเอง จึงไม่ได้ทำหน้าที่เต็มที่นัก และไม่เคยทำหน้าที่เชิงบริหารมาก่อน ทำให้การทำงานที่รับผิดชอบไม่คืบหน้า

- มีปัญหาเรื่องการเดินทางที่ไม่สะดวก และไกล

1.3 ทำไมการขยายกลุ่มจึงไม่บรรลุผล

ตามที่คาดหวัง จากการถอดบทเรียนทำให้พบสาเหตุหลายประการ ดังนี้

- กลุ่มแกนนำไม่เข้มแข็ง

- ไม่รู้ว่าทำแล้วได้อะไร จึงหาเหตุผลชักชวน หรือโน้มน้าวใจเพื่อนไม่ได้

- ตัวสมาชิกไม่มีเวลาไปชักชวน

เพราะต้องทำงานและทำกิจกรรมหลายอย่าง

- ผู้ก่อตั้งไม่หลากหลาย ยัง

เกาะกลุ่มเฉพาะคนบางกลุ่ม ซึ่งมีกิจกรรมเชิงพัฒนาเชื่อมโยงกันอยู่ ส่วนใหญ่เป็นคนนอกเมือง จึงไม่สามารถชักชวนกลุ่มคนในเมืองมาร่วมกิจกรรมได้ เพราะวิถีชีวิตแตกต่างกัน ไม่ค่อยได้มาพบปะกัน จึงขาดโอกาสและช่องทางในการชักชวน

- ไม่มีรายได้จูงใจ ไม่มีผล

ตอบแทน และต้องลงทุนมาก เช่น เสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางมาประชุม หรือมาจัดรายการ จึงไม่กล้าชักชวนเพื่อน ซึ่งภายหลังทางกลุ่มได้รับการช่วยเหลือจากภายนอกทำให้ได้เงินมาเป็นกองทุนส่วนกลางที่ใช้เป็นค่าเบี้ยเลี้ยงตอบแทนในการเดินทางมาจัดรายการ ส่วนการเดินทางมาประชุมสมาชิกยังต้องดูแลตนเองอยู่ เพราะงบประมาณมีจำกัดมาก

2. แผนงานแก้ไขปัญหาที่เป็นรูปธรรม

จากการถอดบทเรียนทำให้พบว่ากลุ่มวิทยุชุมชนยังมีปัญหาในเรื่องของการขยายกลุ่มให้มีความหลากหลาย ดังนั้นสมาชิกในกลุ่มได้มีการพูดคุยกันโดยคร่าวๆ ว่าน่าจะเร่งทำกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมอย่างน้อย 5 ลักษณะ คือ

2.1 จัดทำเอกสารเพื่อประชาสัมพันธ์กลุ่ม เช่น แผ่นพับ เพื่อให้สมาชิกใช้เป็นสื่อประชาสัมพันธ์ เมื่อไปทำกิจกรรมกับกลุ่มอื่น สามารถแจกได้ทันที และพูดคุยชักชวนได้สะดวกขึ้น

2.2 พุดชักชวนผู้ฟังแทรกในรายการ

วิทยุที่จัดในแต่ละวัน เพื่อย้ำให้เกิดความเข้าใจถึงหัวใจของสื่อวิทยุชุมชน

2.3 ทำสปอตโฆษณาทางวิทยุ เพื่อชักชวนผู้สนใจเข้ากลุ่ม ซึ่งคาดว่าจะได้ผลในวงกว้าง

2.4 จัดเวทีสัญจรให้ถี่ขึ้น และควรกระจายไปที่จังหวัดข้างเคียงเพื่อให้เกิดกลุ่มคนทำสื่อทั่วทุกพื้นที่ ซึ่งจะเป็นการเร่งให้แนวคิดวิทยุชุมชนขยายตัวมากขึ้นและเข้มแข็งขึ้น

2.5 ทำวิจัยท้องถิ่น เพื่อทบทวนสภาพและเสาะหาวิธีการปรับปรุงกลุ่มให้ดีขึ้น

การถอดบทเรียนดังกล่าวเป็นเพียงกิจกรรมการทบทวนตัวเองเป็นครั้งแรก ซึ่งสมาชิกต่างเห็นว่าน่าจะได้มีการจัดสนทนากลุ่มขึ้นอีก เพื่อพูดคุยกันโดยละเอียดและเพื่อตอบคำถามสำคัญหลายประการ ตลอดจนการค้นหาทางแก้ปัญหา แนวทางปรับปรุง

ให้กลุ่มมีความเข้มแข็งจนสามารถยืนหยัดได้อย่างเต็มภาคภูมิและเป็นสื่อที่ก่อประโยชน์ให้แก่ชุมชนอย่างแท้จริง

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่าการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมใดๆ ก็ตาม ไม่ใช่เรื่องที่ย่าง ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ย่อมเกิดขึ้นทุกครั้งที่มีการริเริ่มทำกิจกรรม อย่างไรก็ตามปัญหาและอุปสรรคเหล่านี้คือสิ่งที่จะทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็ง และมีความผูกพันกันมากขึ้น เพราะต่างร่วมกันฟันฝ่าอุปสรรคต่างๆ มาด้วยกันนั่นเอง ปัดตานีวันนี้ไม่ใช่ของใครคนใดคนหนึ่ง ทุกคนจึงมีหน้าที่ร่วมกันรังสรรค์ให้ปัดตานีของเราสวยงาม เติบโต และพัฒนาไปเพื่อให้ทุกคนมีชีวิตที่ดีขึ้น และกลุ่มวิทยุชุมชนปัดตานีจะร่วมเป็นหนึ่งในกลุ่มกิจกรรมที่เข้าช่วยพัฒนาปัดตานีบ้านของเราให้น่าอยู่และเป็นสังคมที่เข้มแข็ง

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา แก้วเทพและคณะ. (2543). สื่อเพื่อชุมชน : การประมวลองค์ความรู้. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

จุมพล รอดคำดี. (2542). วิทยุกระจายเสียงชุมชน (Community Radio) ของประชาชน โดย ประชาชน เพื่อ ประชาชน. ใน วิทยุชุมชน : การปฏิรูปสื่อเพื่อสังคม. ม.ป.ท.: 23-30.

จุมพล รอดคำดี. (2542). วิทยุชุมชน เพื่อประชาชน โดยประชาชน ของประชาชน. ใน วิทยุชุมชน : การปฏิรูปสื่อเพื่อสังคม. ม.ป.ท.: 31-34.

เอื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์. (2543). แผนแม่บท และกฎหมายประกอบกิจการฯ จากเวทีปฏิรูปสื่อภาคประชาชน. เอกสารอัดสำเนา.

Barlow, W. (1988). Community Radio in the U.S. : Struggle for a Democratic Medium. *Media Culture & Society*. 10, 81-105.

- Gray, H. (1986). Social Constraints and the Production of An Alternative Medium : The Case of Community Radio. In Ball-Rokeach, S. J. and Cantor, M. G. (eds) **Media, Audience, and Social Structure** (pp.129-142). London: Sage.
- Hochheimer, J. L. (1991). Organizing Community-Based Popular Radio : Coming to Terms with Some Inevitable Problems. In the annual meeting of the **International Communication Association**. 23-27 May, 1-26.
- Johnson, P. and Birk, T. A. (1993). Black/Urban Radio's Community Service Mission : Participation in Education Issues and Events. **Equity & Excellence in Education**, 26, 41-47.
- Lewis, P. M. (1984) Community Radio : The Montreal Conference and After. **Media, Culture and Society**, 6, 137-150

